

Jacob Bøggild

Fiction as Restriction? Or as Indirect Communication? A Discussion with Dorothy Hale about an Ethical Turn in Recent Literary Theory

English Summary

This article is a discussion with a recent article by Dorothy Hale: »Fiction as Restriction: Self-Binding in New Ethical Theories of the Novel«. Here, Hale claims that different new ethicists among contemporary literary scholars all end up sounding very much like the Wayne Booth of *The Rhetoric of Fiction*. In this connection, she points out that the reader's willing surrender to the fictitious universe of a novel and making room for the characters he or she encounters there – the »self-binding« of her title – is a common ideal of these new ethicists, since it is an exercise in appreciating and making room for otherness as such. The argument of this article, however, is that three of the ethicists Hale discusses, Lynne Huffer, Judith Butler and J. Hillis Miller, do in fact not sound that much like Booth, since Booth does not acknowledge the problems of difference, irony and translation that they, in different ways, address. Instead, it is argued that Kierkegaard's idea and practice of »indirect communication« seems to be a more convincing, even if somewhat subterranean, common denominator for these critics. Henry James and Walter Benjamin, too, are invited to take part in the discussion.

Jacob Bøggild

Lektor ved Nordisk Institut, Aarhus Universitet. Er blandt andet forfatter af en monografi om Kierkegaard, *Ironiens Tænker: tænkningens ironi* (2002) og, sammen med Stefan Iversen og Henrik Skov Nielsen, redaktør af antologien *Dekonstruktion* (2004) i serien *Moderne litteraturteori*.

Jacob Bøggild

Fiktion som restriktion? Eller som indirekte meddelelse?

En diskussion med Dorothy Hale om en etisk
vending i nyere litteraturteori

»An understanding of ethics as a region of philosophical or conceptual investigation depends, perhaps surprisingly, on mastery of the ability to interpret written stories, that is, on a kind of mastery usually thought to be the province of the literary critic.«

J. Hillis Miller

Der har de senere år været en markant etisk vending inden for nyere amerikansk litteraturteori og -kritik. Dette gælder både i henhold til teoretikere, som på forskellig vis hører ind under, hvad man kunne betegne som »post-theory«, altså arvtagere til dekonstruktion og post-strukturalisme, samt til teoretikere, som på forskellig vis er mere humanistisk orienterede i traditionel forstand. I en ganske ny og interessant artikel, »Fiction as Restriction: Self-Binding in New Ethical Theories of the Novel«¹, forsøger Dorothy Hale at indkredse flere fællesnævner for den etiske vending inden for sådanne forskellige skoler eller positioner. Hun når for det første frem til, at de alle bevæger sig, eller når frem til at bevæge sig, inden for en horisont, som er blevet afstukket af nykritikkens måske prominente etiske tanker, Wayne Booth:

»My project is thus not meant to be a charting of Booth's direct influence or implied presence in this new ethical movement, but rather an argument for the surprising relevance of Booth's work to the claims new ethicists make about the value of literature. I want to make the case for Booth's legacy by showing how a generation of critics, starting from different philosophical principles and sensibili-

ties from Booth, end up sounding a lot like Booth when they turn to the project of theorizing literature as a potent ethical force.«²

Med sit afsæt i et hovedværk af Booth, *The Rhetoric of Fiction*, når hun endvidere frem til følgende erkendelse om de nye etikeres arbejder:

»The more deeply I looked into new ethical theories of literature, the more I came to notice the central role played by one literary genre in particular. Over and over again, I discovered that discussions about the ethical value of ‘literature’ turned out to be discussions about the ethical value of novels.«³

Sin opfattelse af disse diskussioners karakter sammenfatter Hale således:

»These theorists all agree, that to open a novel is to open oneself up to a type of decision-making that is itself inherently ethical. For the new ethicists, the novel demands of each reader a decision about her own relation to the imaginative experience offered by novels: Will I submit to the alterity that the novel allows? An affirmative answer launches the novel reader into a transactional relation with another agent, an agent defined by its Otherness from the reader. I want to show that although this agent is variously identified across the theories as author, characterological point of view, narrative, text, and even law, no matter what name is given, its function for these new ethical theorists is the same. This agent is the social Other that is produced by two related readerly acts: the act of self-subordination that enables the apprehension of alterity; and a prior act that makes self-subordination itself possible – the will to believe in the possibility of alterity.«⁴

Det er denne »self-subordination«, som Hale også betegner som »self-binding«. Hvad betegnelsen skal begrebsliggøre, er det forhold, at læseren, efter først at have overgivet sig til romanens fiktive medium, som en fri og villig handling, må be- og afgrænse sig selv for at skabe rum for den andethed, som romanen tilbyder en mulighed for at erfare. Herved adlyder læseren også en slags etisk imperativ, ordet »binding« relaterer sig tillige til det bindende, forpligtende.

Valget af denne term, som forekommer ukonventionel, kan for en første betragtning undre noget, men da ord som »binding« og »bound«, som vi skal se, på forskellig vis optræder med i konteksten relevant betydningsindhold hos de teoretikere, Hale inddrager, er det velmotiveret.

Endvidere kan det allerede nu noteres, at ordet associerer i retning af fænomenet religion, eftersom dette ords etymologi er forbundet med den fysiske akt at binde, *ligare* på latin. Dette vil jeg vende tilbage til undervejs, hvor konteksten dikterer det.

Dertil er der ifølge Hale en tydelig juridisk dimension ved de nye etisk orienterede teoretikers bestemmelse af læserens rolle. De indsætter, som man også kan se det hos Booth, alle læseren i en position, der minder om en dommers: »The reader's apprehension through literature of an alterity that exceeds our comprehension is connected in new ethical theory to the positioning of the reader not as friend but as judge.«⁵

Mit anliggende her er imidlertid først og fremmest at diskutere, om de teoretikere, Hale inddrager, der kan rubriceres under, hvad jeg benævnte som »post-theory«, virkelig kan siges at skrive og tænke om litteraturen inden for en horisont afstukket af Booth. Det er min klare fornemmelse, at dette ikke uden mellemregninger er tilfældet, hvilket jeg skal søge at påvise. Hale reducerer efter min opfattelse – og paradoksalt i en sammenhæng, hvor det handler om respekt for det andet og forskellige – i for høj grad fundamentalt forskellige positioner til at være udtryk for et og det samme. Jeg vil inddrage tre teoretikere, Hale kommenterer, i min diskussion: Lynne Huffer, Judith Butler og J. Hillis Miller. Hvad jeg dertil vil søge at demonstrere er, at Kierkegaards idé om og måde at praktisere sin indirekte meddelelse på, kan synes at være et art hemmeligt omdrejnings- eller referencepunkt for disse forskellige teoretikere. Hvorledes dette kan tænkes at hænge sammen, vil jeg afslutningsvis kort overveje.

Men først vil jeg fokusere på den grå eminence eller *grand old man* i nærværende sammenhæng, Wayne Booth.

Wayne Booth

Som Hale pointerer, knytter Booths etiske overvejelser vedrørende litteraturen sig i høj grad til hans begreb om »the implied author«.⁶ Dette begreb betegner hos Booth, hvad man kunne kalde for forfatterens 'bedre jeg'. Selv en brilliant forfatter kan sagtens gebærde sig som et dumt svin i sit empiriske, daglige liv. Denne mulighed foruroliger Booth, så han lader forfatteren suspendere sig selv som rent empirisk og måske alt-for-menneskeligt individ under skriveakten, for under denne i stedet at fremskrive og lade sig repræsentere af omtalte »implied author«, en slags idealiseret version af sig selv. Det er denne idealiserede forfatterinstans' stemme, som læseren hører og forholder sig til under sin læsning, og måske endda lader sig forme af, hvorved læseren i heldigste fald lader sig indforskrive som ideallæser. Mødet mellem læser og fortællerstemme kan i dette heldigste

fald blive et gennemført harmonisk og, i dagligsprogets forstand, opbyggeligt ditto. Som der står et berømt sted i Booths *The Rhetoric of Fiction*, som Hale ligeledes citerer fra:

»It is only as I read that I become the self whose beliefs must coincide with the author's. Regardless of my real beliefs and practises, I must subordinate my mind and heart to the book if I am to enjoy it to the full. The author creates, in short, an image of himself [‘the implied author’, min komm.] and another image of his reader; he makes his reader, as he makes second self, and the most successful reading is one in which the created selves, author and reader, can find complete agreement.«⁷

Læseren må således, ifølge Booth, underordne sig, skubbe sit empiriske selv til side, for at møde den fiktion, hvorigennem forfatterens skabte ideal-jeg, hans frembragte »implied author«, meddeler sig. Læseren må, så vidt så godt, frivilligt lade sig underkaste en »self-binding« for derigennem at kunne lade sig genskabe, man fristes til at sige bogstaveligt talt opbygges igen. Læseren har dog, antydes det, fremdeles noget af sig selv, sit ellers suspenderede empiriske selv med dettes opfattelser og holdninger, med i bagagen under læsningen. Han *kan* muligvis konstatere sig uenig med forfatterens fremskrevne alter ego. Men den mest succesfulde læsning er, som der står, den »in which the created selves, author and reader, can find complete agreement«. *A perfect fit. A perfect match.*

Idealet er altså, at der ingen meningsforskellighed opstår, men at den ideale forfatter og læseren som ideal-læser overhovedet ikke kan være uenige om det fortalte moralske eller etiske indebyrd. For mig at se efterlader en sådan opfattelse ikke megen plads for tøven eller tvivl, for lidt rum for moralske dilemmaer og grimme eftersmage i munden. Den læsende instans skal hos Booth ikke for alvor udfordres og ikke for alvor få anfægtet sine forudfattede moralske og etiske standpunkter, i hvert fald ikke uden at dette misforhold lader sig mediere og lede frem til en endelig forsoning.

En sådan opfattelse er, fremdeles som jeg ser det, ganske forskellig fra den, man kan møde hos teoretikere som Huffer, Butler og ikke mindst hos Hillis Miller. Hvor bedaget Booths litteraturopfattelse i realiteten er, bliver tydeligt, hvis man retter fokus mod, hvad han senere i værket skriver om kortromanen *The Turn of the Screw* af Henry James.⁸ Som bekendt har der aldrig været total enighed om denne tekst. Den har tværtom delt sine læsere i to lejre, hvoraf den ene hårdnakket hævder, at de spøgelse, som viser sig for denne teksts fortæller, en guvernante, inden for fiktionens

rammer har reel eksistens, og en anden, som med samme iver forfægter det synspunkt, at de er indbildninger eller hallucinationer, produkter af en forstyrret bevidsthed. Booth kommenterer denne kontrovers i et afsnit med titlen »*The Turn of the Screw* as puzzle«. Han konstaterer med samme titel, at denne tekst har karakter af en gåde eller et puslespil. Men hvad han skriver vidner om, at der for ham er tale om en gåde, der har et rigtigt svar, at puslespillet for ham kan lægges, så det går op:

»I may as well begin by admitting – reluctantly since all of the glamour is on the other side – that for me James’s conscious intentions are fully realized: the ghosts are real, the governess sees what she says she sees. What she sees disturbs her – as well it might. She is naïve, innocent, human, decidedly *inconscient* about a lot of things she ought to be aware of; she is no paragon of wisdom or even of integrity. But she behaves as well as we could reasonably expect of ourselves under similarly intolerable circumstances.«⁹

Pointen er imidlertid, som det siden er blevet vist i adskillige læsninger, at begge lejres synsvinkel er indskrevet i denne tekst, som på denne måde er en fælde, der netop er designet til at fange den læser, som søger en endegyldig afklaring, på det forkerte ben. Det skriver James faktisk også mere eller mindre direkte i det forord, han senere forsynede teksten med, således som han gjorde med de fleste af sine værker. Alligevel citerer Booth en passage fra James’ forord som belæg for sin opfattelse af teksten.¹⁰ Jeg vil citere en anden passage fra samme forord:

»Only make the reader’s general vision of the evil intense enough, I said to myself – and that already is a charming job – and his own experience, his own imagination, his own sympathy (with the children) and horror (of their false friends) will supply him quite sufficiently with all the particulars. [...] How can I feel my calculation to have failed, my wrought suggestion not to have worked, that is, on my being assailed, as has befallen me, of monstrous emphasis, the charge of all indecently expatiating? There is not only from beginning to end not an inch of expatiating, *but my values are positively all blanks* [min kursivering] save so far as an excited horror, a promoted pity, a created expertness [...] proceed to read into them more or less fantastic figures.«¹¹

Hvad der står her, er, at James i *The Turn of the Screw* med vilje trækker sig tilbage for at give plads for sin læser, nærmere bestemt for dennes

fantasi. Han nøjes med lette anstrøg og antydninger og lader det derpå, så at sige, være op til læseren at fremmane spøgelse, de mere eller mindre fantastiske figurer. Hermed er der skabt en art spejlkabinet, som de to bemeldte lejre kan jage hinanden rundt i, så længe som de lyster. James' omtaler i forordet også historien som »an anecdote amplified and highly emphasized *and returning upon itself*.«¹²

Hvis udgangspunktet for en læsningens etik, som Hillis Miller og ligesindede vil hævde, er, at man lader teksten være ens lov, at man ene og alene læser og kommenterer på, hvad der står, og ikke hvad man tror der står, så læser Booth i realiteten ikke James' forord videre etisk. Men han kan tydeligvis, eftersom han i tavshed forbigår dem, ikke integrere sådanne *blank values* som James' i sin egen opfattelse af, hvad der kan være karakteren af et litterært kunstværk af moralsk bonitet.

Således bliver det i de næste afsnit af *The Rhetoric of Fiction* klart, at ironi for Booth er et farligt skråplan, hvis ikke det tydeligt nok er markeret, at der er tale om ironi. Oven i købet sætter han sig for at eftervise og forstå, hvordan og hvorfor »unintentional ambiguity has been so frequent in fiction since James«. ¹³ Det er ikke den form for *fallacy of intention*, man normalt forbinder med nykritikken. Og man vil næppe forbinde en litteraturopfattelse som den, der på denne vis kommer for dagen hos Booth, med en ditto hos teoretikere, der på den ene eller anden måde er rundet af dekonstruktion eller post-strukturalisme.

Tiden er nu inde til, som jeg stillede i udsigt, at se nærmere på tre af de teoretikere af en sådan observans, som Hale inddrager i sin diskussion. Jeg begynder med Lynne Huffer.

Lynne Huffer

Hale diskuterer en bestemt artikel af Huffer, »'There is no Gomorrah': Narrative Ethics in Feminist and Queer Theory«. ¹⁴ Huffer langer her ud efter den såkaldte Queer-theory, som hun angriber for uretmæssigt at prioritere en idé om performativitet, *performance*, over det fortællende, narrativitet, selv om førstnævnte, ifølge Huffer, må være narrativt forankret, hvilket hun videre kæder sammen med en kritik af, at man inden for samme teoretiske felt går abstraherende og universaliserende til værks: »To put the argument somewhat polemically: there is a consistently universalist logic at work in the deployment of the seemingly anti-universalist category of 'queer'.« ¹⁵ Hvis alt gøres *queer* og i den forstand læses med de samme briller, så glider reelle og relevante forskelle ud af optikken, påpeger Huffer således. Konsekvensen heraf beskriver hun lidt senere sådan her:

»In its denial of its own investment in subjectivity as the place from which to speak and be heard, queer performativity fails to acknowledge its own narrative enmeshment in the historical and institutional particularities of power that allow some to speak at the expense of others. The logic of this exclusionary move replicates the logic of analogy that Irigaray finds in Plato's *Republic* and that Colette finds in Proust's rendering of the cities of the plain. In each case, what is left behind is the 'other's other', a voiceless and invisible alterity that, by definition, is both produced and obliterated by the 'shining light' of a self-recognizing, self-legitimizing standard, the pillar-like truth of Sodom – intact, enormous, eternal.«¹⁶

Det gammeltestamentligt tonede billede, som optræder til slut i citatet, spiller, som det fremgår, på Colettes viderebearbejdning af den måde, hvorpå Proust motivisk anvender de to af Jordan-slettens byer, Sodoma og Gomorra, som destrueres i vis beretning fra Genesis.¹⁷ I Huffers kontekst er den andethedens andethed, som ingen stemme har, således den lesbiske seksualitet – det »Gomorra«, der ikke benævnes direkte i det citerede, men i artiklens titel – hvis specificitet ifølge Huffer udviskes af Queer-teoriens universaliserende fremgangsmåde.

I min sammenhæng er det imidlertid vigtigere at bemærke, at det citerede synes at have klare kierkegaardske over- og undertoner. Her er tale om en *queer* subjektivitet der glemmer selv at være situeret et bestemt sted på et bestemt historisk tidspunkt. Dette giver umiskendelige minder om den tænker, der hos Kierkegaard tænker hele altomfattende, forkromede, filosofiske system, men i sin distraktion glemmer at medreflektere sin egen placering deri. Endvidere kunne »the »shining light« of a self-recognizing, self-legitimizing standard, the pillar-like truth of Sodom – intact, enormous, eternal«, være en ganske flot svunget og billedmæssigt ikke ueffen beskrivelse af et sådant system.

Huffer konstaterer således videre:

»The result of this universalization of the queer speaking position is the denial of specificity to the queer 'we'. In that queer refusal of specificity, the subject of queer theory perpetuates an analogical structure – reinforced by performativity's self-referential specularity – where repetition leads to the infinite production of sameness.«¹⁸

En selvrefererende spekularitet, som abstraherer fra egen konkret og specifik eksistens for bestandigt at ophæve modsætninger i identitet, det lyder

fremdeles som en velkendt skydeskive for Kierkegaards polemik.

Når det gælder den praksis at læse, i ordets bredeste betydning, gælder det for Huffer selvsagt om at tage højde for den forskel, som udviskes af universaliseringen og produktionen af identitet:

»One way to connect identity-in-difference with alternative forms of belonging is to rethink the concept of narrative performance in conjunction with the familiar notion of intertextuality, developing that link in order to theorize a socially embedded model of reading. This model can provide an understanding of reading as a process of alternating identification and ‘disidentification.’¹⁹

En opfattelse af læsning som en etisk forpligtende dialektik mellem identifikation og dis-identifikation har åbenlyst videre implikationer end den socialt forankrede læsemodel, som Huffer plæderer for her. En sådan dialektik har oplagt affinitet til den dialektik mellem tiltrækning og frastødning, som Kierkegaard forbinder med ironikerens virksomhed i *Om Begrebet Ironi*, hvor den etiske forpligtelse er (ironisk?) suspenderet, og som bliver en afgørende strategi i hans efterfølgende måde at praktisere sin indirekte meddelelsesform på, inspireret af en nu eksplicit etisk funderet opfattelse af Sokrates.

En sådan læsestrategis og meddelelsesforms forskellighed fra det læsningens ideal, man finder hos Booth, turde være tydelig. Hos Booth er ironien, som omtalt, et faremoment, så snart den ikke klart nok gør opmærksom på sin egen tilstedeværelse (hvorved den jo ophæver sig selv – som ironi) og den læsende subjektivitet skal ikke for alvor sættes i og på spil. Tværtom er det ideale endemål for læsningen samdrægtigheden, den absolutte enighed mellem forfatter- og læserinstansen.

Huffer slutter af på denne vis, hvor det fremgår, hvorledes hun anvender og forstår ordet *binding*:

»Thus, in this reading of queerness, the concept ‘queer’ cannot float free; rather, it is ‘bound’ by the discursive threads of the Bible, Proust, and Colette. In that sense, the ethics of narrative performance can never be anchored in a discourse of freedom alone, for its grounding assumption is that we are never free from the other who binds us. In that binding, we drag behind us both those who are present and those who have been lost to us. Therein lies the ethics of narrative performance: the possibility of reading the site of an inscriptional relation to the other *as* other, as Gomorrah, as the ‘shadows and histories, scars and traces’ of the place that is her

difference.«²⁰

Huffer gør her gældende, at det er den anden, eller de andre, som vi må er- og anerkende at være bundet af og til, både levende og døde. Sidstnævnte er vi intertekstuelt, også i ordets bredeste forstand, bundet til, nemlig i kraft af diskursive tråde eller spor. Som man, med Derrida, kunne forstå det: vi er alle arvinger, det kan vi ikke løbe fra, og vi hjem søges af den forskelsbestemthed, som denne arv markerer og effektuerer, enten vi vil vide af det eller ej.²¹

Huffer lyder i realiteten mere som Kierkegaard eller Derrida, end som Booth, kan man vist roligt konkludere. Lad os komme videre i teksterne.

Judith Butler

Det er, som i tilfældet med Huffer, en enkelt artikel af Butler, Hale diskuterer med, nemlig »Values of difficulty«.²² Artiklens overordnede tema er spørgsmålet om, hvorvidt det lader sig legitimere, at en akademisk fremstillingsform giver køb på formidlingsmæssige hensyn og giver sig den vanskelige tanke og formulering i vold, et tema som imidlertid ikke skal optage os her.

Undervejs i sine overvejelser kommer Butler ind på, hvad Huffer endte med at fremhæve, nemlig det forhold at vi er arvinger, at vi taler et sprog, som vi ikke selv er ophav til:

»The language in which one offers one's views does not always carry the meanings that one intends, and our words often return to us as hauntings from another order. For words are not first spoken and then received, they are received and spoken, received and imparted at once in the act of speaking. That I am born into a language does not mean that it speaks me as if I am its ventriloquization, but it does speak as I speak, and my voice is never fully or exclusively my own.«²³

Her sættes ord på et forhold vedrørende enhver subjektivitet, som er helt fraværende i Booths optik, og som han, jf. hans nøje patuljering af ironien, næppe ville nære intentioner om at fremkalde: »my voice is never fully or exclusively my own«. Vi kan ikke tale sproget uden også at blive talt af det,²⁴ vi kan ikke tale i en given kontekst, uden andre kontekster taler med i munden på os.

Dette forhold var Kierkegaard til det yderste bevidst om. Han taler

gentagne gange om, hvordan to personer kan mene noget aldeles forskelligt, men af sproget være henvist til at sige et og det samme. Eller om, hvorledes den, der tror at formulere sig på en original og åndrig måde, i realiteten bare er en eftersnakker. Forholdet er endvidere ensbetydende med, at det ikke er muligt at meddele sig eksklusivt personligt, fuldstændig individuelt, helt og aldeles ligefremt. Lige meget hvor ligefremt man forsøger at udtrykke sig, forbliver subjektiviteten i bund og grund en hemmelighed, som Kierkegaard kunne formulere det. Er man først reflekteret omkring dette forhold, at sproget uundgåeligt taler med, når man taler, er man kort og godt henvist til en indirekte meddelelsesform.

I forlængelse heraf kommer Butler ind på slutningen af – ja – Henry James' roman *Washington Square*, hvor heltinden, Cathrine, uden at forklare sit motiv herfor, afslår et tilbud om ægteskab fra en vis Morris og sætter sig, som var det for eller på livstid, som der tilnærmelsesvist står i romanen, ned med sit sytøj. Hun resignerer med eller af sig selv, med hemmeligheden om sin subjektivitet. Butler skriver følgende, hvor ordet *binding* optræder med en lidt anden accentuering end hos Huffer og uden umiddelbart at kunne danne afsæt for en etik som den, Hale gerne vil gøre gældende:

»Indeed, this is a moment when language recedes, when handiwork is taken up, when the idioms of the novel cannot approach the final enigma that she is, when what we might be tempted to call her autonomy has no language but takes place, as it were, through marking the limits of all speaking that seeks to bind her, that offers itself to her as a way of binding herself.«²⁵

Resten er i den grad tavshed eller stilhed ved denne slutning, Cathrine vil, som Butler formulerer det, ikke lade sig binde, eller »selv-binde«, i eller af det sprog, som ikke kan italesætte hendes individualitet uden at sløre eller udviske den. Og hvis denne slutning placerer os som læsere et sted, hvor vi ledes til at indtage en dommers position, så forvalter vi en sådan rolle med størst konduite, mener Butler, hvis vi undlader at afsige nogen kendelse eller afgive nogen dom:

»And if we cannot join with Morris and the other chatterers to judge her, then perhaps we are asked to understand the limits of judgment and to cease judging, paradoxically, in the name of ethics, to cease judging in a way that assumes we already know in advance what there is to be known.«²⁶

Ordet »chatterers«, »snakkehoveder«, støder man ikke på så ofte igen, og det kan umiddelbart synes underligt, at Butler anvender det her. De overfladiske personer i romanen, hun hentyder til, kunne have været betegnede med et væld af andre ord. Men der kommer et kierkegaardsk *schwung* over formuleringen: det er de åndløse og for hinanden leflende sludrechatoller eller snakkehoveder, der er ved at falde over hinanden for at dømme hin enkelte, som afsondrer sig fra den offentlige palaver. Og det er måske slet ikke tilfældigt.

Afslutningsvist kommenterer Judith Butler en anden tænker, som notorisk skriver vanskeligt tilgængeligt, Walter Benjamin. Hvad ikke er så almindeligt kendt, er, at den unge Benjamin var kraftigt influeret af Kierkegaard. I Benjamins essay »Über Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen« fra 1916, der handler om sproget før og efter syndefaldet, finder man denne henvisning til Kierkegaard:

»Erkendelsen af tingen beror på navnet, den af godt og ondt er imidlertid »snak« i den dybe betydning, Kierkegaard giver dette ord,²⁷ og den kender kun en renselse og ophøjelse, som det snakkende menneske, det syndige da også blev underlagt: dommen.²⁸

Det er således helt i Benjamins – og Kierkegaards – ånd, at Butler lader dommen falde over Morris og Co. med betegnelsen »chatterers«.

Som Butler kommenterer, blev Benjamin af Adorno opfordret til at skrive på en begrebsligt strammere måde, frem for ved hjælp af de metaforiske konstruktioner, de såkaldte »dialektiske billeder«, som karakteriserer hans stil. Disse beskriver Butler, rammende, som: »(...) [M]etaphors in which the relation of substitution between terms does not culminate in a mediation between them, in which, rather, a disjunction and irretraversability is restaged again and again«.²⁹ Det tankeindhold, som Benjamin ville formidle, lod sig for ham ikke fremstille på anden måde end denne således karakteriserede, det kunne ikke oversættes i et alment, begrebsligt sprog, og han hverken kunne eller ville, trods sin afhængighed af støtten fra Adorno og socialforskningsinstituttet i Frankfurt, give efter på dette kardinalpunkt. Også Benjamin måtte insistere på en indirekte meddelelsesform.

Som vi skal diskutere i næste afsnit, kommer J. Hillis Miller ligeledes ind på Benjamin i forbindelse med en læsningens etik.

J. Hillis Miller

Dorothy Hale kommenterer den etiske vending, som Hillis Miller foretager i sit forfatterskab med *Ethics of Reading*, på denne måde: »[T]he surprise of Miller's position in *The Ethics of Reading* (hereafter *Ethics*) is that deconstruction turns out to be about »concrete« and direct realities (students and teachers, readers and texts, face to face experience)«. ³⁰ Det mest overraskende er nok, at hun kan lade sig forbavse herover. Dekonstruktionen har altid interesseret sig for det singulære i forhold til det generelle og udfordret metafysiske abstraktioner – vel vidende at sådanne er uudgængelige. Til gengæld har den aldrig benægtet eksistensen af en konkret, fysisk virkelighed. At den af og til stiller spørgsmålstegn ved vores direkte og umedierede forhold til denne er en anden sag, som det ikke handler så meget om i *Ethics*, og som det heller ikke skal handle om her.

Millers undersøgelse af læsningens etik i *Ethics* centrerer sig omkring momenter, hvor forfattere læser eller genlæser sig selv. I det afsluttende kapitel, »Re-Reading Re-Vision: James and Benjamin« handler det om Henry James' genlæsninger af sig selv i de allerede omtalte forord, samt om Walter Benjamins kryptiske essay »Die Aufgabe des Übersetzers«. En formulering fra forordet til *The Golden Bowl* har afgørende betydning for Miller. Den lyder således: »to 'put' things is very exactly and responsibly and interminably to do them.« ³¹ At formulere (»put«) »things«, vil sige at formulere, sprogliggøre et indhold, der i det citerede anføres i en ubestemt flertalsform. Der er tale om »ting«, der oversættes i sprog på en bestemt måde, der får en bestemt formulering, men det er klart underforstået, at de kunne formuleres anderledes, *could be put otherwise*. Der er altså tale om et indhold, der ikke sprogliggøres ligefremt på en udtømmende måde, men får en sproglig gestaltning på en blandt flere mulige, måske utallige måder. At give sproglig form til dette som udgangspunkt uhåndgribelige og formløse stof er ifølge James en handling, man *gør* noget, man *gør* disse »ting«. Samtidig slås det fast, at en sådan handling må foretages på en ansvarlig måde, fordi en handling er uafsluttelig; det vil sige den kan have en potentielt uendelig kæde af videre konsekvenser og dermed forbundne nye handlinger og reaktioner. Når en forfatter *gør* noget, skriver noget, bliver dette noget læst og genlæst, og disse læsninger vil alle føre noget med sig, om det så er af beskeden eller verdensomvæltende art.

Den lille formulering rummer således læsningens etik *according to James* i en nøddeskal, og den skriver Miller under på med emfase. Den dekonstruktive revision af *talchandlingen*, *the speech act*, således som den-

ne blev formuleret af J. L. Austin, spiller således en stor rolle hos Miller, men det vil føre for vidt at medregne her. James fortsætter umiddelbart med disse ord:

»Our expression of them [disse »things«, min anm.], and the terms on which we understand that, belong as nearly to our conduct and our life as every other feature of our freedom; these things yield in fact some of its most exquisite material to the religion of doing.«³²

Og Miller kommenterer:

»The 'religion of doing' here [...] suggests that doing is somehow a response to a demand or a call, like a religious vocation. Doing is something that binds or ties us, as the etymology of the word 'religion' implies, and as James seems to have remembered in the sentence following the one with the phrase about 'religion of doing' when he speaks of 'the tie that binds us' to what we have written.«³³

Den diskursive tråd vedrørende *binding* og *self-binding*, som vi her har fulgt, kan således spores helt tilbage til James' forord, og endvidere, som påpeget, tilbage til den etymologiske rod af ordet religion. Hvad der også er værd at bemærke er, at James, i det citat Miller kommenterer, på dialektisk vis kæder frihed sammen med den bundethed, religion er forbundet med.

Det er således interessant, at han et sted tidligere i forordet til *The Golden Bowl* ligefrem omtaler sit møde med sig selv, eller tidligere selv, ved genlæsningen af sine værker, som en erfaring af det absolutte, en erfaring hvor frihed og nødvendighed går i et, som Miller påpeger. I det han genlæser sig selv, møder James igen sit stof, de ting, han har givet en given formulering. Dette betegner han metaforisk som »a shining expanse of snow, spread over a plain«.³⁴, hvilket også antyder en erfaring af en nærmest mystisk karakter. Hans formuleringer, *the way he put things*, bliver i forlængelse af metaforen til fodspor, han har afsat i denne skinnende udstrækning af et snedække, altså som en struktur eller et mønster afsat i det som udgangspunkt formløse. Ved sine senere værker er James' erfaring, at han, ved gensynet, afsætter præcis de samme aftryk igen. Ved de tidligere, kan han til gengæld ikke få fodsporene til at passe, der er et vist *mismatch* eller *-fit*. Men det er for ham, bemærkelsesværdigt, den mest givende erfaring. Så hvad afstedkommer »this failure of fit«, som Miller formulerer det?³⁵

Ifølge Miller er det i genlæsningens gentagelse med en forskel, at der

for alvor opstår en erkendelse, at James for alvor kan lade sig gennem-reflektere af det formløse, han har formet, denne »shining expanse of snow«. Vi er måske ikke så langt fra den betydning Kierkegaard lægger i ordet »Gjennemsigtighed«, for eksempel i »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv«, hvor han mediterer over en mere moden Johanne Louise Heibergs møde med sit tidligere jeg, da hun for anden gang spiller den rolle som Julie i *Romeo og Julie*, hun også spillede som purung skuespillerinde.

Kort sagt: idealet er ikke *perfect agreement*, men *failure of fit*. Eller formuleret lidt mere udstrakt af Miller:

»The value of reading, against all reason, lies in its difference and deviation from the text it purports to read. For James this is the case because the re-reader or 'second reader' must subject himself to a higher law than that ascertainable in the text, namely the law to which the text itself was first subject.«³⁶

Når man læser, gælder det følgelig om at læse som om man læser »anden gang« på den måde, som Kierkegaard mener, når han i sine papirer skriver, at »Aand er den anden Gang«,³⁷ jf. også min bemærkning om »Gjennemsigtighed« ovenfor.

Til slut parallelliserer Miller i *Ethics* til hvordan originalteksten hos Benjamin i essayet »Die Aufgabe des Übersetzers« selv er en form for oversættelse. Både oversættelse og original er mislykkede eller ufuldstændige oversættelser af et stof eller en lov – eller »ting« – som går forud for begge, og som hos Benjamin, mere eller mindre quasi-teologisk eller -mystisk, hedder »det rene sprog« eller »det rene ord«, hvilket måske kan omsættes til det idealsprog, som ville være modsætningen til det utallige gange genbrug tyngede sprog, som vi er henvist til at tale. Videre fremhæver Miller, hvordan Benjamins omtalte metaforer, hans »dialektiske billeder« i særlig grad bryder sammen, i særlig grad undergraver eller -minerer sig selv i dette essay, hvor meddelelsen, kunne man tilføje, af og til bliver så indirekte, at det kan være svært at vide, hvad man skal stille op.

Miller følger op på sine idéer om læsningens etik i det allerede omtalte værk *Literature as conduct* (herefter *Conduct*),³⁸ hvor ordet »conduct«, som man kan se ud fra adskillige af de anførte citater derfra, er direkte importeret fra James' *The Art of the Novel*. I *Conduct* fornemmer man i højere grad end i *Ethics* nærværet af Kierkegaards spøgelse. Jeg vil begrænse mig til et par eksempler.

Miller indplacrer i begyndelsen i høj grad læseren som dommer: »We have to pronounce »Guilty« or »Innocent«³⁹, som han konstaterer i for-

hold til læseren af »the Aspern Papers«. Han fortsætter umiddelbart:

»Or, rather, 'I' am put in that position. The call is addressed to me, personally. I alone must act, must respond. I cannot let anyone else read for me.«⁴⁰

Miller understreger her det singulære ved læseakten, teksten henvender sig til ham som 'hiin Enkelte'. Ingen kan læse for én (højest læse højt for én), ligesom ingen kan blive syg for én, eller dø for én. Men tonen er unægtelig højspændt: »I alone must act, must respond«. Det giver mindelser om, hvordan Abraham på radikal vis bliver *singled out*, da Gud henvender sig til ham med sin fordring på Isak, sådan som denne situation fremstilles af Johannes de silentio i *Frygt og Bæven*. Det vender jeg tilbage til.

Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at Miller først sætter det jeg i citationstegn, som efterfølgende på så manende vis bliver *singled out*. Han fremhæver derved, tror jeg, at teksten kun henvender sig til »dig« som en mulighed. Først når du imødekommer denne mulighed, først når du frit tager det på dig, at det er dig, der tales således til, der således stilles en fordring til, først da indtræder du i læsningens sammenhæng som det jeg, du er, og citationstegnene slettes. Dette er helt analogt til, hvorledes læseren, der først er nysgerrig, men ellers desinteresseret, engageres personligt i en fortælling i Kierkegaards opbyggelige tale »Han er troet i Verden« fra *Christelige Taler*, en tekst hvor Kierkegaard endda ligeledes sætter personlige stedord i citationstegn for at understrege pointen.⁴¹

Man træffer altså et valg, en beslutning, når man indtræder som den etisk forpligtede person, som teksten kalder på. Derved sætter man sig selv på spil, man bringer sig selv med ind i sin forståelse af teksten, samtidig med at teksten virker ind på én og eventuelt forandrer én. Intet af dette kan fuldt ud forudses, kalkuleres med eller rationelt forklares. Miller konstaterer således senere, at:

»[E]thical decisions, if they are real decisions and not automatic, preprogrammed actions, are never fully justifiable by rational explanations. They are leaps in the dark.«⁴²

Dette lyder, formuleringsmæssigt, ikke så lidt som springet, specielt troens ditto, ud på de 70.000 favne hos Kierkegaard. Og det er næppe tilfældigt overhovedet. Imellem *Ethics* og *Conduct* har Derrida, hvis minde sidstnævnte værk er dedikeret til, udgivet *Donner la mort*. Heri foretager han en længere refleksion over netop Abrahams valg, hans troens afgang og konfronteret med Guds monstrøse fordring, således som dette valg eller

denne afgørelse fremstilles i *Frygt og Bæven*. Derrida fremhæver netop, at det er et valg hinsides enhver kalkule, ethvert rationale. Og han inddrager i den forbindelse Johannes Climacus' diktum fra *Philosophiske Smuler* om, at »Afgjørelsens Øieblik er en Daarskab«. ⁴³ *A leap in the dark*.

Afrunding

Vi er ved at være ved vejs ende. Som det turde være fremgået, har de tre »post-theory«-tænkere, som jeg, foranlediget af Hale, har inddraget i sammenhængen, ikke det store tilfælles med Wayne Booth. En fællenævner man kan gå med til, er en idé om, at forfatteren, ved at holde sig i baggrunden, kan skabe rum for læserens aktive og selvstændige medvirken. Men hvor den ideale situation hos Booth er, at der opnås en konsensus, en samdrægtig enighed mellem implicit forfatter og læser, der betones forskellens afgørende betydning på forskellig vis hos Huffer, Butler og Miller. For dem er forskellen både genstand og forudsætning for etisk erkendelse og anerkendelse, samt for såvel frihedserfaring som erfaringen af forpligtethed. Endvidere er tre fælles om den opfattelse, at det, som kommer til udtryk i litteraturen, og som det gælder om at forholde sig etisk til, ikke er direkte formulerbart. Fænomener som intertekstualitet – sproget som arvegods, overleveret betydning – ironi, og oversættelsesproblematik kommer på tværs, hvilket medfører, at forfatterens ikke kan undgå at meddele sig indirekte. Ikke umiddelbart med den særlige indebyrd, denne meddelelsesform har i Kierkegaards forfatterskab, hvor der ofte sættes et modsætningsforhold mellem den indirekte, opbyggelige meddelelse og en instans benævnt »Digteren«. Men Kierkegaard har immervæk vist sig at spøge ganske ofte i de her diskuterede tekster. Hvordan kan det så være?

På den ene side er det, efter den etiske vending der er indtruffet inden for arvtagere til dekonstruktion og post-strukturalisme, blevet tydeligere, at Kierkegaard på visse punkter er en kongenial forgænger i forhold til disse diskurser. ⁴⁴ På den anden side er Kierkegaard en, oftere implicit, del af bagagen i den tysk-franske fænomenologiske tradition, som disse diskurser i en større optik ligeledes er arvtagere til. Hvilket et stykke hen ad vejen ligner to sider af samme sag.

I forlængelse af disse betragtninger vil jeg runde, hvorledes Kierkegaard et sted definerer sin særlige form for indirekte meddelelse. I talen »Kjerlighed søger ikke sit eget« fra *Kjerlighedens Gjerninger* lancerer Kierkegaard to versioner af den samme formulering. Den første lyder lettere parafraseret: »At staa – ene ved en Andens Hjælp«. Denne formulering udtrykker, som han påpeger, et absolut afhængighedsforhold. Den, der

bliver hjulpet til at stå, står ene og alene, fordi der er en anden, der støtter vedkommende. Anden version lyder, ligeledes lettere parafraseret: »At staae ene – ved en Andens Hjælp«. Dette er et paradoks. Den, der står, står helt og aldeles alene, men der er alligevel en anden, der støtter eller hjælper. Hvilket ifølge Kierkegaard netop er formelen for opbyggelig indirekte meddelelse:

»Han staaer ene – det er det Høieste; han staaer ene – Mere seer Du ikke; Du ser ingen Hjælp eller Understøttelse«, ingen klodderagtig Fuskers Haand, der holder paa ham, saa lidt som det falder ham selv ind, at Nogen har hjulpet ham, nei, han staaer ene – ved en Andens Hjælp. Men denne Andens Hjælp er skjult (...), skjult bag Tankestregen.«⁴⁵

Det opbyggelige er, at den hjulpne ikke opdager eller erfarer noget afhængighedsforhold, men udelukkende erfarer sig at være fri. Kierkegaard understreger imidlertid, at den indirekte meddeler, den forfatter, der udfører et sådant mesterstykke af tilbagetrækning, af *self-binding*, ingenlunde kan gratulere sig selv dermed. Han formår nemlig kun dette ved Guds Hjælp. Og den hjulpne er blevet hjulpet til at stå i en position, hvor vedkommende kan ydmyge sig over for Gud, udføre sin egen *self-binding*.

Vi genkender imidlertid også figuren fra Millers læsninger af James og Benjamin. Begge, hjælperen og den hjulpne, adlyder en lov, der går forud for og er højere end dem selv.

Noter

- 1 In *Narrative*, 15.2 (2007).
- 2 Hale, p. 188. [»Mit projekt er således ikke ment som en kortlægning af Booths direkte indflydelse eller implicitte tilstedeværelse i denne nye etiske retning, men snarere et argument for den overraskende relevans Booths arbejde har i forhold til de argumenter, de nye etikere fremfører for litteraturens værdi. Jeg vil gerne fremhæve værdien af arven efter Booth ved at vise, hvordan en generation af kritikere, der tager afsæt i filosofiske principper og opfatteapparater, som er vidt forskellige fra Booths, i høj grad kommer til at lyde som Booth, når de vender sig mod det projekt at tænke litteratur som en potent etisk kraft.«]
- 3 Loc.cit., p. 189. [»Jo mere indgående jeg studerede nye etisk orienterede teorier om litteratur, jo mere kom jeg til at opfatte den centrale rolle, som en særlig litterær genre spiller. Igen og igen opdagede jeg, at diskussioner om litteraturens etiske værdi, viste sig at være diskussioner af romaners etiske værdi.«]
- 4 Loc.cit., p. 189. [»Disse teoretikere er alle enige om, at det at åbne en roman er at åbne sig selv op for en form for valg, som i sig selv er etisk. For de

nye etikere, kræver romanen af hver læser en afgørelse omkring hendes egen relation til den imaginære erfaring, som romanen tilbyder: Vil jeg overgive mig til den andethed, som romanen giver plads? Et bekræftende svar herpå styrer romanlæseren ind i en udvekslingsmæssig relation med en anden instans, som er defineret ved sin Andethed i forhold til læseren. Jeg ønsker at vise, at selv om denne instans på tværs af diverse teorier bestemmes som forfatter, karakterologisk synsvinkel, narration, tekst, og endda lov, så gælder det, uanset benævnelsen, at dens betydning for disse nye etiske teoretikere er den samme. Denne instans er den Anden i social forstand, som bliver produceret af to forbundne læserhandlinger: den handling at underordne sig selv, som gør det muligt at opfatte og forstå andethed, og en tidligere handling som gør bemeldte selv-underordning mulig – villigheden til at tro på andethedens mulighed.«]

- 5 Loc.cit., p. 195. [»Læserens opfattelse af og forståelse for en andethed, som overskrider vores forståelsesrammer, gennem litteraturen er i ny etisk teori forbundet med en positionering af læseren ikke som en ven, men som en dommer.«]
- 6 På dansk grund er dette begreb blevet transformeret til et begreb om »den implicitte fortæller«. Denne term anvendes for at begrebsliggøre eksempelvis det forhold, at man aner en skjult, iscenesættende fortællerinstans, man ikke naïvt vil identificere med forfatteren, bag om ryggen på en såkaldt upålidelig fortæller. Begrebet er ikke foruden problemer og faldgruber, men i en situation, som den skitserede, har det i litteraturundervisningen klare pædagogiske fordele. Under alle omstændigheder kan man bemærke, at Booths etisk ladede begreb er blevet transformeret til en rent teknisk term.
- 7 *The Rhetoric of Fiction*, Chicago og London 1961, p. 138. [»Det er kun mens jeg læser, jeg bliver det selv, hvis opfattelser må falde sammen med forfatterens. Uanset mine virkelige opfattelser og handlemønstre, må jeg underordne mit sind og mit hjerte i forhold til bogen, hvis jeg skal have fuldt udbytte af den. Forfatteren skaber, kort sagt, et idealbillede af sig selv og et andet af sin læser; han frembringer sin læser, som han frembringer sig selv, og den mest succesfulde læsning er den, i hvilke disse frembringelser, forfatter og læser, kan enes fuldstændigt.«]
- 8 *K & K 70* (1991) er et temanummer om denne tekst.
- 9 Op.cit., p. 314. [»Jeg kan lige så godt begynde med at tilstå – nølende, siden al trylleglansen er på den anden side – at for mig er alle James' bevidste intentioner indfrie: spøgelserne er virkelige, guvernanten ser, hvad hun hævder hun ser. Hvad hun ser forstyrrer hende – som det nok skulle kunne. Hun er naïv, uskyldig, menneskelig, bestemt uvidende om en hel del ting, hun burde vide besked med,; hun er intet mønster på visdom, ej heller engang på integritet. Men hun gebærder sig lige så godt, som vi med rimelighed ville kunne forvente af os selv under lignende utålelige forhold.«]
- 10 Se op.cit., p. 312.
- 11 Henry James, *The Art of the Novel*, New York og London, 1947, p. 176-77; dette værk udgøres simpelthen af de omtalte forord. [»Bare gør læserens generelle opfattelse af ondskaben intens nok, sagde jeg til mig selv – og det er allerede en charmerende beskæftigelse – og hans egen erfaring, hans egen forestillingsevne, hans egen medfølelse (med børnene) og rædsel (over deres falske venner) vil rigeligt forsyne ham med alle detaljerne. (...) Altså, hvordan

- skulle jeg kunne få den idé, at mine beregninger slog fejl, at min fint forarbejdede fristelse ikke virkede efter hensigten, når jeg er blevet anklaget for, som det er overgået mig, modbydelig fremhævelse, beskyldt for usømmelig udpensling. Ikke alene er der, fra begyndelse til afslutning, ikke et anstrøg af udpensling, men mine valører er alle tomrum, undtagen så vidt som en vakt rædsel, en understøttet medfølelse, en frembragt ekspertise (...) giver sig til at læse mere eller mindre fantastiske figurer ind i dem.«]
- 12 Op.cit., p. 172, min kursivering. [»(...) en anekdote, som er forstærket og kraftigt understreget og som vender tilbage i sig selv (...).«]
 - 13 Booth, p. 316.[»(...) uintenderet flertydighed så ofte er forekommet i fiktion siden James.«]
 - 14 In *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies* 12.3 (2001).
 - 15 Huffer, p. 12. [»For at formulere argumentet forholdsvis polemisk: der er en gennemført universalistisk logik på spil i brugen af den tilsyneladende anti-universalistiske queer-kategori.«]
 - 16 Loc.cit., p. 14. [»I sin afsværgelse af sin egen investering i subjektiviteten som et sted fra hvilket at tale og blive hørt, mislykkes det for queer performativitet at vedgå sin egen narrative indviklethed i de historiske og institutionelle magtforhold, som tillader nogle at tale på andres bekostning. Denne ekskluderende manøvre logik replicerer den, som Irigaray finder i Platons *Staten* og den som Colette finder i Prousts gengivelse af Jordan-slettens byer. I hvert tilfælde er det, som er ladt tilbage den »andens anden«, en stum og usynlig andethed som, per definition, både produceres og udviskes af det »skinnende lys« fra et selv-ankerkende, selv-legitimerende stander, Sodomas søjle-liggende sandhed – uskadt, enorm, evig.«]
 - 17 Der er tale om Prousts *Sodoma og Gomorra* [*Sodome et Gomorrhe*], et bind af storværket *På Sporet af den Tabte Tid* [*À la Recherche du Temps Perdu*], og Colettes *La Pure et L'impure*.
 - 18 Loc.cit., p. 17. [»Resultatet af denne universalisering af stedet, hvorfra queer italesættes, er fornægtelsen af at det queer »vi« kan have specificitet. I denne queer fornægtelse af specificitet, fortsætter queer-teoriens subjekt en analogisk struktur – forstærket af performativitetens selv-referentielle spekularitet – hvor gentagelse leder til den uendelige produktion af ensartethed.«]
 - 19 Loc.cit., p. 20. [»En måde, hvorpå man kan forbinde identitet-i-forskellighed med alternative former for tilhørsforhold, er at gentænke begrebet om narrativ performance i sammenhæng med den vanlige opfattelse af begrebet intertekstualitet, og udvikle denne kobling med det formål teoretisk at lave en socialt forankret læsningsmodel. Denne model kan forsyne os med en forståelse af læsning som en proces af skiftende identifikation og dis-identifikation. «]
 - 20 Loc. cit., p. 21-22. [»Således kan begrebet 'queer' ikke svæve frit i denne læsning af queer-hed; det er snarere 'bundet' af Bibelens, Prousts og Colettes diskursive tråde. I denne betydning kan den narrative performance' etik aldrig blive forankret i en frihedsdiskurs alene, for dens grundlæggende antagelse er, at vi aldrig kan blive fri for den anden, som binder os. I denne binding slæber vi både dem som er til stede, og dem som er fraværende, efter os. Heri ligger den narrative performance' etik: muligheden for at læse situationen af en inskriptionsmæssig forbindelse til den anden *som* anden, som Gomorra, som de 'skygger og historier, ar og spor' af det sted som er hendes forskel.«]
 - 21 Se hertil min artikel »Marx' spøgelse ifølge Derrida« in *K&K* 104 (2007).

- 22 In *Just being difficult?*, ed. Culler et al, Stanford, California 2003.
- 23 Butler, p. 204. [»Det sprog på hvilket man tilbyder sine opfattelser, bærer ikke altid de betydninger, som man intenderer, og vores ord vender ofte tilbage som hjem søgelser fra en anden orden. For ord tales ikke først og modtages bagefter, de modtages og tales, tales og meddeles på en og samme tid i taleakten. At jeg fødes ind i et sprog, betyder ikke at det taler mig som om jeg er dets bugtalen, men det taler, når jeg taler, og min stemme er aldrig helt eller eksklusivt min egen.«]
- 24 For eksempler på, hvordan sproget taler i munden på karaktererne i Shakespeares *The Merchant of Venice*, se min artikel »»Thy paleness moves me more than eloquence« – om Shakespeare som magtfuld forgænger og om voldformer og genremæssig ustabilitet i *The Merchant of Venice*« in *K & K* 105 (2008).
- 25 Loc.cit., p. 208. [»Dette er virkelig et moment, hvor sprog trækker sig tilbage, hvor håndarbejde tages op, hvor romanens idiommer ikke kan nærme sig den gåde, som hun sluttelig er, hvor hvad vi kunne fristes til at kalde hendes autonomi ikke har noget sprog, men finder sted, kunne det synes, ved at markere grænsen for al tale, som søger at binde hende, som tilbyder sig selv til hende som en måde for hende at binde sig selv på.«]
- 26 Loc.cit., p. 208. [»Og hvis vi ikke kan slå os sammen med Morris og de andre snakkehoveder om at dømme hende, så bliver vi måske anmodet om at erkende grænserne for domsafsigelse og undlade at sætte os til doms, paradoksalt, i etikens navn, om at holde op med at dømme på en vis, hvor det formodes, at vi allerede på forhånd ved, hvad der kan vides.«]
- 27 Der er skrevet en hel bog om dette ords dybe betydning hos Kierkegaard: Peter Fenves, »Chatter«. *Language and History in Kierkegaard*, Stanford, California 1993. En central tekst af Kierkegaard i denne forbindelse er *En Literair Anmeldelse*.
- 28 Citeret efter Morten Haugaard Jeppesens oversættelse, »Om sprog overhovedet og om menneskets sprog«, i antologien *Walter Benjamin – oversat*, Århus 1989, p. 49.
- 29 Butler, p. 213. [»[M]etaforer i hvilken substitutionsforbindelsen mellem termer ikke kulminerer i en mediering mellem dem, men i hvilken en afkobling og uigennemkrydselighed snarere genopføres igen og igen.«]
- 30 Hale, p. 191. [»(...) det overraskende ved Millers position i *The Ethics of Reading* er, at dekonstruktion viser sig at handle om »konkrete« og umiddelbare realiteter (studerende og undervisere, læsere og tekster, erfaringer ansigt til ansigt) (...).«]
- 31 James, *The Art of the Novel*, p. 347. [»(...) at formulere ting er meget eksakt og ansvarligt og uafslutteligt at gøre dem.«]
- 32 Op.cit., p. 347. [»Vores formulering af dem, og de betingelser under hvilke vi forstår dette, hører lige så nært til vores adfærd og vores liv som ethvert andet element af vores frihed; disse ting donerer faktisk til handlingens religion noget af dens mest udsøgte materiale.«]
- 33 Miller, *Ethics*, New York 1987, p. 104. [»»Handlingens religion«, her, (...) indikerer, at det at handle er et svar på et krav eller et kald, som en religiøs fordring. At handle er noget som binder eller knytter os, som etymologien af ordet »religion« implicerer, og som James synes at være kommet i tanke om i den sætning, som følger efter den med formuleringen om »Handlingens reli-

- gion«, når han taler om »det bånd, der binder os« til, hvad vi har skrevet.«]
- 34 James, p. 336. [»(...) et skinnende dække af sne, spredt ud over en slette (...).«]
- 35 Miller, *Ethics*, p. 117. [»dette fejlslag af at matche«].
- 36 Op.cit., p. 118. [»Læsningens værdi består, stik imod al fornuft, i den forskel og afvigelse fra den tekst, den giver sig ud for at læse. Dette er for James tilfældet, fordi gen-læseren eller den »anden læser« må underkaste sig en højere lov end den lov, som man kan erkyn dige sig om i teksten, nemlig den lov, som teksten selv fra begyndelsen var underkastet.«]
- 37 Bd. VIII,1 af *Søren Kierkegaards Papirer I-XIII*, anden forøgede udgave, København 1968, optegnelse A 649.
- 38 Også dette værk undrer Hale sig over: »(...) the surprise of *Literature as conduct* is that Althusserian »hailing« can be understood as the positive condition of authentic ethical action.« (p. 191) Den fordring, som udgår fra teksten hos Miller, har ikke nogen eksplicit forbindelse til Althusser, tværtom er den, som vi skal se, tonet af religionens domæne. Jeg ved ikke, hvor Hale får dette fra. Der er godt nok en enkelt perifer henvisning til Althusser i *Conduct*, men det er et helt andet sted, end det, som Hale refererer til i denne forbindelse.
- 39 Miller, *Conduct*, New York 2005, p. 14. [»Vi må kende »skyldig« eller »uskyldig««].
- 40 Op.cit., p. 14. [»Eller »jeg« er, snarere, anbragt i den situation. Fordringen er henvendt til mig, personligt,. Jeg alene må handle, må svare. Jeg kan ikke lade nogen anden læse for mig. «]
- 41 Se hertil min artikel »Kierkegaard og kunsten at såre bagfra« in *Aiolos – tidskrift för litteratur, teori och estetik* 14-15 (Stockholm 2000).
- 42 Miller, *Conduct*, p. 83. [»[E]tiske valg, hvis de er reelle valg, og ikke automatiske, præprogrammerede handlinger, kan aldrig fuldt ud retfærdiggøres ved hjælp af rationelle forklaringer. De er spring ud i mørke. «]
- 43 Bd. 6 af *Samlede Værker* 1-20, København 1962, p. 50.
- 44 Her kan igen henvises til min omtalte artikel »Marx' spøgelse ifølge Derida«.
- 45 Bd. 12 af *Samlede Værker* 1-20, København 1962, p. 264.